

GLOBAL BÜYÜME VE KRİZ

Yrd. Doç. Dr . İsmail AYDOĞUŞ*

ÖZET

İletişim teknolojisindeki önemli gelişmelerin de etkisiyle 1980'den sonra ivme kazanan dünya ekonomilerinin globalleşmesi sürecinde uluslararası ticaretin ve de özellikle uluslararası sermayenin önündeki engeller ortadan kaldırılmıştır. Bu süreç içinde ekonomiler arasındaki karşılıklı bağımlılık artmıştır. Bunun neticesinde en küçük bir kriz dalgası büyüyerek hemen diğer ülkeleri de etkisi altına alabilmektedir.

ABSTRACT

During the globalization process that has gained great impetus due to the important developments in the communication technologies the obstacles of international trade and especially international finance have been removed. Throughout this process interdependency of economies has increased. Hence a small economic crises has the capable of spreading over other countries glowingly in the shortest time.

GİRİŞ

1990'lı yıllarda finans piyasalarının küreselleşmesi ve bu piyasalarda gerçekleştirilen yeniden yapılanma hareketi uluslararası sermaye hareketlerine büyük ivme kazandırmıştır. Sermayenin önündeki engellerin kaldırılması bir taraftan kalkınmada sermaye yetersizliği çeken özellikle gelişmekte olan ülkeler için bir fırsat sunarken, diğer taraftan da kısa sürede ulusal sınırları aşan spekülative amaçlı kısa vadeli sermaye hareketleri ekonomik krizlerin hızlı bir biçimde dünyaya yayılmasına neden olmaktadır. Bu yayılma ekonomik açıdan güçlü ülkeleri de istikrarsızlıkla tehdit etmektedir. Özetle küreselleşme ile mobilitesi hızla artan uluslararası sermaye gittiği ülkelere fırsat ve riski aynı tepside sunmaktadır.

I. GLOBALLEŞME VEYA KÜRESELLEŞME KAVRAMI

“Küreselleşme veya globalleşme”, alan ya da uygulama olarak dünya ölçeğinde olma durumunu ifade etmektedir. Ekonomik açıdan globalleşme ekonomik ilişkileri etkileyen veya bunlara yön veren kuralların uluslararası harmonizasyonu veya mal ve sermayenin uluslararası düzeyde serbest bir şekilde dolaşımını ya da tüm ekonomik birimlerin tüm yabancı ve uluslararası piyasalarda faaliyette bulunmasını engelleyecek faktörlerin ortadan kaldırılması olarak ele alınmaktadır¹.

Globalleşme veya küreselleşme ile ilgili farklı tanımlar yapılmaktadır. Bir başka görüşe göre globalleşme Asya endüstrilerinin yükselmesi karşısında Batı Kapitalizminin egemenliğinin zayıflığını ifade eden bir sembol olarak da kullanılmaktadır². Yine globalleşme bir başka kaynakta, siyasi olarak belirlenmiş milli ve bölgesel sınırları aşan ekonomik faaliyetlerin artması olarak tanımlanmıştır.³

Dünya ticaretinin giderek serbestleştirilmesi yönünde atılan adımlar, tarife ve kota gibi ticareti kısıtlayan engellerin kaldırılması ve uluslararası sermaye akımına getirilen kontrollerden vazgeçilmesi, gelişen telekomünikasyon sistemleri ve ulaşım imkanlarının kolay, ucuz ve yaygın hale gelmesiyle uluslararası iletişimin hızla gelişmesi, şirketlerin uluslararası piyasadaki etkinliklerini ve yatırımlarını arttırmaları yoluyla dış ticaretin ve dış ekonomik ilişkilerin gelişmesi, ulusal ekonomilerin birbirlerine olan bağımlılıklarını hızla arttırmıştır.

A) DÜNYADA GLOBALLEŞME EĞİLİMLERİ VE GLOBAL BÜYÜME

Dünyayı, ekonomik yönden sınırların ortadan kalktığı bir bütünleşmeye doğru götüren globalleşme olgusu 1980’li yıllardan sonra önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle 1980’li yılların ikinci

¹ Nazım EKREN, “Globalleşme Sürecinde Dünya Ekonomisi: Genel Bir Yaklaşım”, *İlim ve Sanat Dergisi*, Ağustos 1995, Sayı:39, s.7.

² R.J. ADAMS, “Küreselleşme ve Endüstri İlişkilerinin Dönüşümü”, (Çev:T.Dereli), *TEİD IV Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi*, Ankara, 1995, S.61.

³ C. OMAN, *Globalisation and Régionalisation: The Challenge For Developing Countries*, OECD Development Centre, Paris, 1995, s.32.

yarısından itibaren sonuçlan görmeye başlanan global değişim dalgası günümüzün sanayi ötesi ekonomilerini oluşturan kapitalist ülkelerin gelişme trendlerinin ortaya çıkardığı bir olgudur. Ancak bu sefer gözlenmekte olan değişim daha önceki değişim süreçlerinden farklı olarak sadece söz konusu ülkelerle sınırlı kalmayıp dünya ölçeğinde etkili olmaktadır⁴.

ABD ve Batılı sanayileşmiş ülkelerin öncülüğünde ortaya çıkan globalleşme hareketleri Asya'nın gelişmiş ülkesi Japonya'nın öncülüğünde diğer Uzak Doğu ülkeleri tarafından da sürdürülmüştür. Dünya' da 20. yüzyılın ikinci yarısında bölgesel entegrasyon hareketlerinin hızla geliştiği gözlenmektedir. Kuzey Amerika'da ABD, Kanada ve Meksika'nın oluşturduğu “ Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi” (NAFTA), Uzak Doğu'da Japonya, Malezya, Singapur, Tayvan, Güney Kore, Endonezya ve Filipinler gibi Uzak Doğu'nun gelişmiş ülkeleri tarafından kurulan “Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği” (APEC) ve Avrupa'da 15 Avrupa ülkesinin oluşturduğu “Avrupa Birliği” vb. bölgesel entegrasyonlar globalleşmenin ön basamağını oluşturmaktadır. Ayrıca dünyadaki gelişmeler bunlarla da sınırlı kalmamış, Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa ülkelerine doğru genişlemesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan gelişmeler ve liberalleşme yönünde atılan adımlar dünya ticaret hacminin büyümesine neden olmuştur.

GATT kuralları çerçevesinde dünya ticaretine getirilen kısıtlamaların giderek kaldırılması ve 1994'te imza edilen Uruguay Turu sonuçlarına göre sanayi malları üzerindeki tarifelerin indirilmesi ve tarife dışı sınırlamaların azaltılması, mal ve hizmetlerin bütün dünyada serbestçe dolaşımını sağlamıştır.

Dünyada ortaya çıkan bloklar arası rekabet ve ülkelerin dünya ticaretinden daha fazla pay alma çabaları, çokuluslu şirketlerin diğer ülkelerdeki yatırımlarının giderek artması üretimin, işgücünün, sermayenin ve ticaretin uluslararası bir nitelik kazanmasına neden olmuştur.

⁴ Nusret EKİN, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1996-32, İstanbul, 1996, s. 12.

Globalleşmenin özellikle finans piyasaları, mal ve hizmet piyasaları, yabancı sermaye ve emek piyasaları üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Üretimin globalleşmesi şirketlerin üretim faaliyetlerini kendi ülkeleri dışına, fason imalat anlaşmaları, sabit sermaye yatırımları, sınır ötesi iştirak vb. yöntemlerle diğer ülkelere yaymaları şeklinde ortaya çıkmıştır. Genellikle bu tür yatırımlar uluslararası pazarlarda daha fazla mal satmak ve dünya ticaretinden daha büyük pay alabilmek için yapılmıştır.

Üretimde globalleşme süreci uluslararası ticaretin ve mali piyasaların serbestleşmesi ile desteklenmektedir. Esasen üretim, ticaret ve finans piyasaları birbirine bağımlı ve aynı paralellerde gelişme gösteren piyasalardır⁵. Bu nedenle GATT Uruguay görüşmelerinde gelişmiş ülkeler özellikle bankacılık ve finans sektörlerinde ülkelere serbestleşme politikalarını telkin etmişlerdir. Finans piyasalarının bütünleşmesi ve sermaye hareketlerinin giderek serbestleşmesi neticesinde ortaya çıkan faiz ve kur dalgalanmaları da üretimin globalleşmesinin diğer nedenleridir⁶.

Sermaye piyasaları ve finans piyasalarının globalleşmesi ise, piyasaları ayıran sınırların ortadan kalkması ve uluslararası sermaye akımlarının ileri boyutlar kazanma sürecini ifade eder⁷. Uluslararası finans piyasaları da fon arz ve talebinde bulunan farklı ülke firmalarını ve yatırımcılarını bir araya getiren Eurocurrency, Eurobond ve uluslararası hisse senedi piyasaları finansal globalleşmeyi sağlayan önemli enstrümanlardır. Genellikle bu piyasalar çok uluslu şirketlerin işletme sermayeleri, dış ticaret ve yatırımların finansmanında ihtiyaç duyulan kaynakların sağlanması için sıkça başvurdukları piyasalar olmuştur.

Finansal globalleşmenin bir diğer etkisi de spekülasyon fon akımları şeklinde olmaktadır. Teknolojide ortaya çıkan yenilikler uluslararası finans piyasalarını birbirine bağlamıştır. Finansal liberalleşme ile yabancı paralarla ilgili tüm işlemler serbestçe

⁵ Yusuf TUNA, “Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler”, *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye*, Sayı: 17-18, 1995, s.21.

⁶ DPT, *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*, DPT Yayınları, Yayın No:2575, Ankara, 1995, ss.10-12.

⁷ M.Tüba ONGUN, “Finansal Globalleşme”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 4, Sayı:9,

yapılabildiği gibi ülke sakini olmayanların da iç mali piyasalardan borçlanmaları ve plasman yapabilmeleri olanaklı hale gelirken ülkelere sermaye girişi ile ilgili sınırlamalar ortadan kalkmıştır.

Bu şekilde serbestleşen sermaye akımları ve kar haddinin düşmesi sebebiyle ülkelerinden kaçan sermaye dışarıda daha yüksek getiri sağlayabilmektedir. Gittiği ülkelerde ise, sermaye piyasalarının zayıf olduğu durumlarda büyük mali istikrarsızlık kaynağı olabilmekte, spekülâtif hareketlere ivme kazandırabilmekte ve sık sık ithalatın ve dış borçların patlamasına neden olabilmektedir*.

Globalleşmede bir diğer gelişme emek piyasalarında görülmektedir. “ABD Meksika’daki ucuz işgücünden ve daha düşük çevre önlemlerinden yararlanarak Avrupa ve Japonya’ya karşı rekabet gücünü arttırmak için NAFTA’yı kurarken bu gelişmeye ABD işçi sendikaları karşı çıkmıştır”⁹.

Malcolm Waters, “Globalization” adlı eserinde işgücü piyasalarının globalleşmenin etkilerine direndiğini ileri sürmektedir. İşgücü piyasalarının devletin denetimi altında olması nedeniyle, uluslararası işgücü hareketliliğine getirilen sınırlamaların işgücünün globalleşmesine engel olduğu belirtilmektedir¹⁰. Bir diğer kaynakta ise, “Bilgi toplumunun bir bakıma ekonomideki yansıması şeklinde algılanan globalleşmenin, dünyadaki bütün ekonomileri yeni bir sürecin içine soktuğu ifade edilmiş; bu süreç için en büyük özelliğın toplumların giderek sermayenin, emeğın ve hizmetin mobilitesine doğru gitmesi olduğu belirtilmiştir. Bu çerçeve içinde sınırların artık yavaş yavaş ortadan kalktığı bir ortamda dünyadaki ülkeler ister istemez globalleşme ile birlikte daha ucuz ve daha kaliteli emeği nerede bulursa oraya gidecek bir yapı arz etmeye başladığı öne sürülmüştür.”¹¹

Globalleşme ile birlikte işletmelerin yeniden yapılanma süreci içine girmeleri işgücü piyasalarını da etkilemektedir. Mal ve

⁸ Gülten KAZGAN, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995, s.90.

⁹ EKİN, a.g.e.20.

¹⁰ Malcolm WATERS, *Globalization*, London and New York, Clays Ltd. Sti, Ives PLC, 1995, s.89.

¹¹ EKİN, a.g.e.,s.24.

hizmetlerin giderek uluslararası ticarete konu olması nedeniyle rekabetin önem kazanması, üretim maliyetlerini yeniden gözden geçirilmesine neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde işgücü maliyetlerinin gelişmekte olan ülkelere göre yüksek oluşu nedeniyle bu ülkelerde üretimde otomasyona geçme sermayenin daha yoğun kullanımına yol açmıştır. Dolayısıyla bu gelişmeler gelişmiş ülkelerde işsizlik ve istihdam sorunlarını arttırmıştır.

ILO'ya göre istihdam krizi ekonomik büyümenin yapısından, yeni teknolojilerin yayılmasından, üretim sistemlerinden ve küresel ekonomik sistemin statüsünden etkilenmiş olan ekonomik politikalar ve kurumların bir sonucudur¹² şeklinde değerlendirilmektedir.

1 Ocak 1995 tarihinde “Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması” (GATT) kurumsal bir yapıya kavuşturularak “Dünya Ticaret Örgütü”ne (WTO) dönüştürülmüştür. 1947 yılında GATT'ın imzalanmasından günümüze kadar uluslararası kuralları yeniden düzenlemek amacıyla pek çok müzakereler yapılmıştır. Bunların sonuncusu olan Uruguay Turu'nda gümrük vergilerinin azaltılması ve dünya ticaretinin daha da serbestleştirilmesiyle ilgili bir dizi anlaşma kabul edilmiştir. Bununla birlikte bölgesel entegrasyonların da etkisiyle dünya ticaret hacminde hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Dış ticaretin büyümesiyle ilgili gelişmeleri aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

ILO, Contribution of International Labour Organization to the First Substantive Session of the Preparatory Committee for the World Social Development, New York, 31 January-11 February 1994, Geneva, s.8.

Tablo 1. Dünya Ticaretinin Reel Büyümesi (Yüzde)

	İHRA	2AT			İTHALAT			
		90-95	1996	1997	1998	90-95	1996	1997
DÜNYA*	6,0	5,5	10,5	3,5	6,5	6,0	9,5	4,0
Kuzey Amerika	7,0	6,0	11,0	3,0	7,0	5,5	13,0	10,5
Latin Amerika	8,0	11,0	11,0	6,5	12,0	8,5	22,0	9,5
Batı Avrupa	5,5	5,5	9,5	4,5	4,5	5,5	7,5	7,5
AB	5,5	5,5	9,5	5,0	4,5	5,0	7,0	7,5
Geçiş Ekonomileri	5,0	6,5	12,5	10,0	2,5	16,0	17,0	10,0
Asya	7,5	5,0	13,0	1,0	10,5	6,0	6,0	-8,5
Japonya	1,5	1,0	12,0	-1,5	6,5	5,5	1,5	-5,5

* Afrika ve Orta Doğu'nun reel ticaretine ilişkin kesin veriler olmamakla birlikte, dünya toplam ticaretinin hesaplanmasında bu bölgelere ait tahminler kullanılmıştır. Kaynak: WTO, Press Release, April 1999.

Yukarıdaki tabloda Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre, seçilmiş bölgelere göre ihracat ve ithalatın 1990-1998 arasındaki gelişimini görmek mümkündür. Buna göre, 1998 yılında Asya'nın ithalatı yüzde 8,5 oranında gerilerken, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin ithalatında nispeten önemsiz seviyelerde düşüşler gözlenmiş, buna karşılık Batı Avrupa'nın ithalatı yüzde 7,5 ve Kuzey Amerika, Latin Amerika ve Geçiş Dönemi ülkeleri ithalatları yaklaşık yüzde 10 civarında büyümüştür (WTO Press Release-16 April 1999).

İhracata bakıldığında, ise artışın en güçlü olduğu ülkeler olarak yüzde 10 ve yüzde 6,5 oranlarındaki artışlarıyla Geçiş Dönemi Ülkeleri ve Latin Amerika Ülkeleri öne çıkmaktadır. Asya'daki ihracat artışı ise yüzde 1 gibi nispeten düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Batı Avrupa'da bu oran yüzde 4,5 ile dünya ortalamasının üzerinde bir gelişme gösterirken, Kuzey Amerika'da yüzde 3 ile ortalamanın altında kalmıştır (WTO Press Release-16 April 1999).

Son otuz yılda küreselleşme ile birlikte sınır ötesi bağlantıların artması dünya ekonomisinin şekillenmesinde güçlü bir etkiye sahip olmuştur. Aşağıdaki tabloda 1964-1994 arasında uluslararası ekonomik faaliyetlerin gelişimi ile ilgili rakamlar verilmiştir.

**Tablo 2. Uluslararası Ekonomik Faaliyetlerin Gelişimi
(1964-1994)**

	İhracat Hacmi	Dünya EDI* Akımları	Uluslararası Banka Ödünçleri	Dünya Reel GSYİH'sı
1964-1973	9.2		34.0	4.6
1973-1980	4.6	14.8	26.7	3.6
1980-1985	2.4	4.9	12.0	2.6
1985-1994	6.7	14.3	12.0	3.2

^Yabancı Doğrudan Yatırımlar. Kaynak, IMF;BIS

1973-1994 arası dünya ihracat hacmi yıllık ortalama yüzde 4.5 oranında büyümüştür. Söz konusu dönemde dünya GSYİH'sı ise yıllık ortalama yüzde 3.1 oranında büyümüştür. Dünya mal ve hizmet ihracatı aynı dönemde yüzde 12.1' den yüzde 16.7'ye yükselmiştir.

Son yıllarda dikkati çeken bir eğilim ise, bir çok ülkede sermaye transferleri üzerindeki kısıtlamaların önemli ölçüde kaldırılması olmuştur. Bu gelişmeler genelde ekonomilerin birbirlerine bağımlılıklarını arttırmıştır. Diğer yandan sermaye hareketlerinin tamamen serbest olduğu bir ortamda makro ekonomik politikalara olan güven ekonomik dengelerin sürdürülebilirliği açısından temel belirleyici unsur haline gelmiştir¹³.

11. GLOBAL KRİZİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Ekonomik krizler ortaya çıkışları bakımından sürpriz olan ve yeni karşılaşılan olaylar değildir. Geçmişten günümüze ekonomiler bir çok krize sahne olmuşlardır. Nitekim bunların en ünlüsü 1929 yılında yaşanan ve Büyük Dünya Bunalımı adı verilen krizdir. Bu kriz New York Borsası'nda patlak vermiş, kısa sürede Amerikan ekonomisini çökerterek oradan Avrupa'ya sıçramış ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

Büyük Dünya Bunalımından sonra dünyada başka krizler de yaşanmıştır. Gelişmiş batı ülkeleri 1974 ve 1979 yıllarında resesyona

¹³ Vildan BURHAN-Zafer MUSTAFAOĞLU, *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Muhtemel Etkileri*, DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Müdürlüğü, Şubat 1998, s.1.

girmiş, 1978-1982 yılları arasında Latin Amerika'da çok ciddi bir kriz yaşanmıştır. 1990'lı yıllar ise, dünyanın çeşitli yerlerinde peş peşe ortaya çıkan önemli finansal krizlere tanıklık etmiştir. Bunlar; 1992- 1993 Avrupa Para Sistemi'nin (EMS) Döviz Kuru Mekanizması (ERM), 1994 Türkiye ve Meksika, 1997-1998 Güneydoğu Asya, 1998 Rusya ve 1999 Brezilya krizleridir.

Krizlerin nedenleri araştırıldığında hemen hemen tümünün finansal kesimdeki bozukluklar ve yapısal katılıklar çerçevesinde sürdürülemez boyuta ulaşan ekonomik dengesizliklerin veya menkul kıymet fiyatlarındaki ya da döviz kurundaki sapmaların birikimiyle başladıkları, finansal krizi reel sektördeki krizin izlediği görülmektedir¹⁴.

1997 yılına kadar dünya ticaret hacminde ortaya çıkan büyüme, bu yılın ortalarından itibaren Güney Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan mali krizle birlikte bir durgunluğa girmiştir. Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'ın son on yıldaki ortalama yıllık GSYİH artışlarının % 8 civarında olduğu görülmektedir. Ekonomik kalkınmayı sürekli gündemlerinde tutan politik ve bürokratik kadroların istikrarlı çalışmaları ile iyi bir ivme yakalayan bu ülkelerde özel sektör ve kamunun uyumlu çalışmaları, dışa açık ve ihracata dayalı bir büyüme modeli izlemeleri ekonomik Asya mucizesinin gerçekleşmesine neden olmuştur. Ayrıca bu ülkelerde eğitime ve teknolojik gelişmeye verilen önem de kalkınmada etkili olmuştur.

1997 yılına gelinceye kadar bölgede sermaye hareketlerinin oldukça hızlı olduğu görülmektedir. Yaklaşık olarak belirtmek gerekirse Gelişmekte Olan Ülkeler'e akan yabancı sermayenin yarısını kendilerine çekerek dünya ticareti içindeki payını iki katına kadar çıkarabilmişlerdir. Bölgeye olan yabancı sermaye akışını Tablo 1'den görmek mümkündür.

¹⁴ TOBB, *Ekonomik Rapor '98*, TOBB Genel Yayın No:346, Ankara, Mayıs 1999, s. 123.

Tablo 3. Asya Bölgesindeki Yabancı Sermaye Akışı (Net)
(GSYİH içindeki yüzde pay)

	1983-1988 ¹	1989-1995 ¹	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Cin								
Özel sermaye transferleri ²	1.2	2.5	1.7	-0.9	4.5	5.6	5.2	4.7
-Doğrudan yabancı	0.4	2.9	0.9	1.7	5.3	5.9	4.8	4.6
-Portföy yatırımı	0.2	0.2			0.7	0.7	0.1	0.3
-Diğer yatırımlar	0.5	-0.6	0.7	-2.6	-1.5	-0.9	0.2	-0.3
Resmi sermaye transferleri	0.3	0.5	0.3	0.8	0.9	0.4	0.3	0.2
Rezerv değişimi ³	-0.4	-2.2	-3.7	0.5	-0.4	-5.6	-3.2	-4.0
Endonezya								
Özel sermaye transferleri ²	1.5	4.2	4.6	2.5	3.1	3.9	6.2	6.3
-Doğrudan yabancı	0.4	1.3	1.2	1.2	1.2	1.4	2.3	2.8
-Portföy yatırımı	0.1	0.4			1.1	0.6	0.7	0.8
-Diğer yatırımlar	1.0	2.6	3.5	774	0.7	1.9	3.1	2.7
Resmi sermaye transferleri	2.4	0.8	1.1	1.1	0.9	0.1	-0.2	-0.7
Rezerv değişimi ³		-1.4	-2.4	-3.0	-1.3	0.4	-0.7	-2.3
Güney Kore								
Özel sermaye transferleri ²	1.1	2.1	2.2	2.4	1.6	3.1	3.9	4.9
-Doğrudan yabancı	0.2	-0.1	-0.1	-0.2	-0.2	-0.3	-0.4	-0.4
-Portföy yatırımı	0.3	1.4	1.1	1.9	3.2	1.8	1.9	2.3
-Diğer yatırımlar	-1.6	0.8	1.3	0.7	-1.5	1.7	2.5	3.0
Resmi sermaye transferleri		-0.3	0.1	-0.2	-0.6	-0.1	-0.1	-0.1
Rezerv değişimi ³	-0.9	-0.8	0.4	1.1	-0.9	-1.4	-1.5	0.3
Malezya								
Özel sermaye transferleri ²	3.1	8.8	11.2	15.1	17.4	1.5	8.8	9.6
-Doğrudan yabancı	2.3	6.5	8.3	8.9	7.8	5.7	4.8	5.1
-Portföy yatırımı								
-Diğer yatırımlar	0.8	2.3	2.9	6.2	9.7	-4.2	4.1	4.5
Resmi sermaye transferleri	0.3		0.4	0.1	-0.6	0.2	-0.1	-0.1
Rezerv değişimi ³	-1.8	-4.7	-2.6	-11.3	-17.7	4.3	2.0	-2.5
Filipinler								
Özel sermaye transferleri ²	-2.0	2.7	1.6	2.0	2.6	5.0	4.6	9.8
-Doğrudan yabancı	0.7	1.6	1.2	1.3	1.6	2.0	1.8	1.6
-Portföy yatırım		0.2	0.3	0.1	-0.1	0.4	0.3	-0.2
-Diğer yatırımlar	-2.7	0.9	0.2	0.6	1.1	2.5	2.4	8.5
Resmi sermaye transferleri	2.4	2.0	3.3	1.9	2.3	0.8	1.4	0.2
Rezerv değişimi ³	0.5	1.1	-2.3	-1.5	1.1	-1.9	-0.9	-4.8
Sineapur								
Özel sermaye transferleri ²	5.0	3.8	1.7	-2.7	9.4	2.5	1.3	-10.1
-Doğrudan yabancı	8.7	6.0	8.8	2.1	5.5	4.8	4.9	4.3
-Portföy yatırımı	-0.5	0.1	-2.1	3.3	0.5	1.1	0.9	-16.2
-Diğer yatırımlar	-3.2	-2.4	-5.1	-8.0	3.4	-3.4	-4.6	1.8
Resmi sermaye transferleri								
Rezerv değişimi	-6.1	-10.3	-9.6	-12.3	-12.9	-6.7	-7.2	-11.1
Tayvan								
Özel sermaye transferleri*	0.2	-4.0	-1.2	-3.2	-2.1	-0.6	-3.6	-3.2
-Doğrudan yabancı	-0.2	-1.2	-0.3	-0.5	-0.7	-0.5	-0.4	-0.7

-Portföy yatırımı	-0.3			0.2	0.5	0.4	0.2	-0.4
-Diğer yatırımlar	0.7	-2.8	-0.9	-3.0	-1.9	-0.5	-3.3	-2.1
Resmi sermaye transferleri	-0.3							
Rezerv değişimi ⁵	-13.5	-0.6	-5.4	-0.6	-0.7	-1.9	1.5	-0.4
Tayland								
Özel sermaye transferleri ²	3.1	10.2	10.7	8.7	8.4	8.6	12.7	9.3
-Doğrudan yabancı	0.8	1.5	1.5	1.4	1.1	0.7	0.7	0.9
-Portföy yatırımı	0.7	1.3		0.5	3.2	0.9	1.9	0.6
-Diğer yatırımlar	1.5	7.4	9.2	6.8	4.1	7.0	10.0	7.7
Resmi sermaye transferleri	0.7		1.1	0.1	2.0	0.1	0.7	0.7
Rezerv değişimi	-1.4	-4.1	-4.3	-2.8	-3.2	-3.0	-4.4	-1.2

Kaynak : IMF, *World Economic Outlook Interim Assessment*, Aralık 1997.

1: Yıllık ortalama

2: Veri sınırlamaları dolayısıyla Diğer özel yabancı sermaye transferlerinin Resmi sermaye transferi içermeye

ihtimali sözkonusudur 3: (-) artışı,

(+) ise azalışı ifade eder.

Avrupa ve Amerika'da işgücü maliyetlerinin yüksek olması biriken sermayenin daha karlı görülen Asya ülkelerine doğru kaymasına neden olmuştur. Ayrıca bölgede izlenen teşvik politikalarının da bölgenin kalkınmasında, ihracat ve rekabet güçlerinin artmasında etkisi olmuştur.

Son 30 yılda kişi başına milli gelir Kore'de 10, Tayland'da 5, Malezya'da 4 kat artmıştır. Bazı Doğu Asya ülkelerinin kişi başına gayri safi yurt içi hasılları ile gayri safi yurt içi hasıllarındaki artış hızları aşağıdaki tablodan görülebilir.

Tablo 2: Bazı Doğu Asya Ülkelerinin Kişi Başına GSYİH'ları ve GSYİH Artış Hızları (%)

	Kişi Başına GSYİH*	GSYİH Büyümesi			
		Yıllık Ortalama %	Tahmin	Projeksiyon	
	1996 (\$)	1970-1996	1997	1998	1999
Çin	3.120	9,1	8,9	6,3	7,5
Hong Kong	25.400	7,5	5,1	1,8	3,8
Endonezya	4.280	6,8	5,4	-5,2	2,9
Malezya	9.703	7,4	7,4	1,6	1,8
Filipinler	3.060	3,6	4,8	1,9	4,0
Singapur	25.650	8,2	7,6	2,7	5,0
Güney Kore	12.410	8,4	5,6	-2,5	1,7
Tayvan	17.720	8,3	6,3	5,0	5,7
Tayland	8.370	7,5	-0,7	-4,0	3,7
Sanayileşmiş Ülkeler	22.700	2,7	2,8	2,6	2,6

*Satin alma gücü paritesine göre. Kaynak: The Economist, 7 Mart 1998.

Yukarıda çizilen panorama çerçevesinde Doğu Asya, Japonya önderliğinde dünyanın yeni ve dinamik merkezlerinden birisi konumuna gelmiştir. Yüzyıllarca süren geri kalmışlık ve sömürü döneminden sonra Asya devletleri, sanayi üretimi, teknolojik yenilik, kitle pazarlaması gibi alanlarda gelişmiş ülkelere rakip olmuşlardır.

1997 yılında Güney Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan kriz, ilk olarak Tayland'da baş göstermiştir. Uzun süredir başarılı bir ekonomik performans gösteren Tayland'da krize doğru gidiş 1993 yılında başlamıştır. Tayland ekonomisinde reel kur değerlenmesi sonucu ihracat yavaşlamış, cari işlemler açığı artmış ve bu açık yoğun olarak kısa vadeli portföy yatırımları ile finanse edilmiştir. Giderek büyüyen cari işlemler açığının GSYİH'ya oranı 1996 yılında yüzde 8'e yükselmiş, yüzde 40 oranında kısa vadeli borçlardan oluşan

toplam dış borç stokunun GSYİH'ya oranı ise yüzde 50'lere ulaşmıştır¹⁵.

Tayland'da başlayan kriz daha sonra Malezya, Endonezya, Güney Kore ve Filipinlere yayılmış olumsuz etkileri Japonya, Singapur ve Hong Kong'da hissedilmiştir. Bölge ülkelerinin Japonya ağırlıklı dış sermaye yatırımları nedeniyle yoğun bir ekonomik bütünleşme hareketi ve dış ticarete birbirlerine bağımlı olmaları krizin bölge ülkelerine yayılmasının başlıca sebebi olmuştur. Japonya'da Nisan 1997'de tüketim vergisinin artırılması ekonomide bir resesyona neden olmuş, bu da bölge ülkelerinden ithal talebinin kısılmasına neden olarak krize katkıda bulunmuştur¹⁶.

Bölge ülkelerinde krize bağlı olarak iflaslar ve banka kapanmaları yaşanmış, işsiz sayısı artmış, ulusal paralar aşırı değer kaybetmiş ve GSYİH'lar küçülmüştür.

1998 yılı Ağustos ayında Rusya Federasyonu'nda, 1999 yılı Ocak ayında Brezilya'da ağır bir kriz dalgası yaşanmıştır. Kriz dünya genelinde değişik boyutlarda olmakla birlikte tüm ülkelerde etkili olmuştur.

Güneydoğu Asya ülkelerinde başlayan, daha sonra Rusya Federasyonu ve Brezilya başta olmak üzere bazı gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına alan global krizin nedenlerini üç temel başlık altında toplamak mümkündür¹⁷:

1. Güney Doğu Asya ülkelerindeki krizin temel nedeni bu ülkelerin uzun vadeli imalat sanayi ile konut ve tesis inşaatı gibi yatırımları büyük ölçüde kısa vadeli yabancı sermaye ile finanse etmeleridir. Hisse senedi, tahvil ve emlak talebi, para ve sermaye piyasaları kanalıyla gelen kısa vadeli yabancı sermaye nedeniyle büyük ölçüde artmıştır. Bunun sonucunda sermaye piyasası ve emlak

¹⁵ Vildan BURHAN-Zafer MUSTAFAOĞLU, *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Muhtemel Etkileri*, DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Müdürlüğü, Şubat 1998, s.1.

¹⁶ Giancarlo CORSETTI ve diğerleri, "What Caused the Asian Currency and Financial Crisis?", *the CEPR-World Bank Conference on Fiancial Crisis.Contagion and Market Volatility, Part II: The Policy Debate*, May 1998, s. 14.

¹⁷ TOBB, *Ekonomik Rapor '98*, TOBB Genel Yayın No:346, Ankara, Mayıs 1999, s. 125

piyasaları hızla yükselmiş, “köpük ekonomileri” denen durum ortaya çıkmıştır.

Söz konusu yatırımlar kısa vadede verimli olmadığından, yeterli döviz girişi sağlanamamış, kısa vadeli borçların ödenmesinde sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bu tür gelişmelere karşı çok duyarlı olan kısa vadeli yabancı sermaye hızla bu ülkelerden uzaklaşmıştır.

2. Bu ülkelerin dolara bağlı sabit kambiyo kuru politikası uygulamaları krizin bir başka nedenidir. Enflasyonu kontrol altına almak ve yabancı sermaye girişini özendirmek amacıyla bu ülkelerde sabit kambiyo kuru politikası uygulanmıştır. Ancak, ABD dolarının 1996’dan itibaren bütün güçlü para birimlerine karşı değer kazanması bu ülkelerin para birimlerinin de değerlenmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda bu ülkelerin ihracatları pahalı hale gelmiş, rekabet güçlerini kaybetmişler ve cari açık vermeye başlamışlardır.

3. Bu ülkelerin finansal sistemlerinin büyük boyutlu yabancı sermaye hareketlerine imkan verecek kadar gelişmemiş olması, riskten korunma mekanizmalarının bulunmaması ve finansal sistemin diğer zaafı krizin bir başka nedenini oluşturmuştur.

UNCTAD, Trade and Development Report 1998’e göre, Asya Krizi, ilk beklentilerin aksine 1998 yılında giderek genişleyen ve derinleşen bir nitelik kazanmış, yalnızca Güneydoğu Asya ülkelerini değil, tüm dünya ekonomisini olumsuz şekilde etkilemeye başlamıştır. 1998 yılında Rusya ve Latin Amerika’da yeni krizler yaşanmıştır. Japonya’da yaşanan ekonomik durgunluk 1998 yılında da sürmüş, alınan tedbirlere rağmen önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Bu yıl içerisinde, Rusya, Hong Kong, Endonezya, Malezya, Filipinler, G.Kore ve Tayland ekonomilerinde daralma gözlenmiştir.

Ekonomik belirsizlikler ve dünya piyasalarındaki mal fiyatları düşüşü, yaşanmakta olan krizin daha da ağırlaşmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyümenin tekrar başlayabilmesi için işbirliği içerisinde çeşitli çabaların gerekli olduğu yönündeki görüşler güçlenmiştir. Getirilen öneriler arasında, başlıca sanayileşmiş ülkelerin faizleri indirmesi, fakir Asya ülkelerinin kısa vadeli dış borçlarının yeni bir takvime bağlanması ve IMF’ye, yayılan finansal

krizi durdurmak maksadıyla 15 milyar dolarlık rezerv bulunması yer almaktadır.

Bu gelişmeler ışığında, 1998 yılında dünya ekonomisindeki büyümenin önemli ölçüde yavaşladığı ve büyüme oranının yalnızca yüzde 2 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dünya hasılasındaki büyümenin yavaşlamasında, Kıta Avrupası'ndaki güçlü büyümenin hız kesmesi ve ABD ekonomisindeki büyümenin yavaşlaması etkili olmuştur. Bu çerçevede, 1998 yılında Yeni Sanayileşen Asya ülkelerinin ekonomilerinin yüzde 2,6 oranında küçüldüğü, Gelişmekte Olan Ülkelerin de yalnızca yüzde 2,8 oranında büyüdüğü tahmin edilmektedir (IMF World Economic Outlook - December 1998). Dünya Bankası raporuna göre (Global Economic Prospects and Developing Countries 1998/1999), gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının 1998-2000 yılları arasında büyük çapta düşmesi beklenmektedir.

Gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarının ise yüzde 2 civarında gerçekleştiği bilinmektedir. Japonya'nın kriz içindeki ülkelerle olan yoğun ticari ilişkisi nedeniyle, ekonomisinin 1998 yılında yüzde 2,8 oranında küçüldüğü tahmin edilmektedir. Asya Krizi sebebiyle, Gelişmekte Olan Ülkelerden kaçan sermaye Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki büyümeyi olumlu yönde etkilemiştir. Krizin sosyal maliyetleri de 1998 yılında kendini göstermiştir. Örneğin kriz ülkelerindeki işsiz sayısı önemli miktarda artmıştır. Endonezya'da işsizlerin sayısı 13 milyona yükselirken, Tayland'ta bu sayı 3,5 milyon, G.Kore'de 1,6 milyon olmuş; bu ülkelerdeki toplam işsiz sayısı ise 18 milyona ulaşmıştır. Bu sayı 1996 yılında 5,3 milyon idi. Aynı miktarda olmasa bile gelişmekte olan ülkelerde de benzer olumsuz etkiler görülmeye başlanmıştır.

SONUÇ

Global krizler nitelik olarak finansal piyasalarda ortaya çıkmakta ve oradan reel sektöre yayılmaktadır. Ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın artması ve bütünleşmeye yönelik hareketler krizin hızla yayılmasında etkili olmaktadır. Krizin mali piyasalarla ilgili boyutu temelde finans piyasalarının liberalleşmesi ile ilgilidir. Finans piyasalarının küreselleşme hareketiyle yeniden yapılanması bu ülkelere yabancı sermayenin girişini kolaylaştırmıştır. Bu durum ilk etapta ev sahibi ülkenin sermaye ihtiyacını karşılamada olumlu etki yapmıştır. Fakat ülkeye gelen kısa vadeli yabancı sermayenin bir istikrarsızlık karşısında hızla ülkeyi terk etmesi söz konusu ülkede makro ekonomik politikaların uygulanmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle finans piyasaları liberalleştirilirken acele edilmemeli gerekli hukuki ve ekonomik alt yapı oluşturulmalı, kısa vadeli sermaye hareketleri hukuki statü bakımından diğer sermaye hareketlerinden ayrılmalıdır. Burada söz konusu olan sermaye hareketleri portföy yatırımları şeklindeki sermaye hareketleridir. Doğrudan yatırım şeklindeki sermaye hareketlerinin krizle doğrudan bir ilgisi bulunmamaktadır. Nitekim Asya krizi söz konusu ülkelerin hızlı finansal liberalleşmelerinin dramatik bir örneğini oluşturmaktadır. IMF yeni başkanı Horst Köhler de Der Spiegel dergisine verdiği demeçte, uluslararası mali piyasalarda aşırı liberalleşmenin sakıncalarına karşı uyarıda bulunarak, kendi görev döneminde spekülasyon amaçlı küresel para hareketlerini azaltmak amacıyla hükümetlere daha çok yetki vermek için çalışacağını belirtmektedir. Spekülasyon amaçlı sermaye hareketlerinin ülkelere girişi konusunda bazı limitlerin olması gerektiğini ifade eden Köhler, bu limitler çerçevesinde kısa vadeli sermayenin ülkeye girişinde bir kısım nakit paranın sermayenin giriş yaptığı ülke tarafından garanti olarak tutulabileceğini ifade etmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ADAMS, R.J., “Küreselleşme ve Endüstri İlişkilerinin Dönüşümü”, (Çev:T.Dereli), *TEİDİV Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi*, Ankara, 1995.
- BURHAN, Vildan -Zafer MUSTAFAOĞLU, *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Muhtemel Etkileri*, DPT Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Müdürlüğü, Şubat 1998.
- DPT, *Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşmeler*, DPT Yayınları, Yayın No:2575, Ankara, 1995.
- EKİN, Nusret, *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1996-32, İstanbul, 1996.
- EKREN, Nazım, “Globalleşme Sürecinde Dünya Ekonomisi: Genel Bir Yaklaşım”, *İlim ve Sanat Dergisi*, Ağustos 1995, Sayı:39.
- Giancarlo CORSETTI ve diğerleri, “What Caused the Asian Currency and Financial Crisis?”, *the CEPR-World Bank Conference on Fiancial Crisis:Contagion and Market Volatility, Part II: The Policy Debate*, May 1998.
- ILO, *Contribution of International Labour Organization to the First Substantive Session of the Preparatory Committee for the World Social Development*, New York, 31 January-11 February 1994.
- KAZGAN, Gülten, *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1995.
- OMAN, C., *Globalisation and Régionalisation: The Challenge For Developing Countries*, OECD Development Centre, Paris, 1995.
- ONGUN, M.Tüba, “Finansal Globalleşme”, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 4, Sayı:9.
- TOBB, *Ekonomik Rapor '98*, TOBB Genel Yayın No:346, Ankara, Mayıs 1999.
- TUNA, Yusuf, “Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler”, *Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye*, Sayı: 17-18, 1995.
- WATERS, Malcolm, *Globalization*, London and New York, Clays Ltd. Sti, Ives PLC, 1995.